

קרן אור - הזדמנות אסטרטגית היסטורית שאין להחמיצה

אודי דקל | 29 באוקטובר, 2023 | גיליון 1774

מתוך האסון ב-7 באוקטובר, הכבד ביותר שפקד את ישראל מאז קום המדינה, מסתמנת הזדמנות אסטרטגית בעלת ממדים היסטוריים: נכונות אזורית ובינלאומית לכוון קואליציה נגד חמאס ונגד איראן ושלוחיה הפועלים במזרח התיכון ומעבר לו. אמנם, כדי לממש הזדמנות זו, שהיא בחזקת "זהב מקש", תידרש ישראל לנקוט צעדים בעלי משמעות מדינית וציבורית גבוהה, בפרט בהקשר תהליך מדיני עם הפלסטינים. על כן, ממשלת ישראל מתקשה לקבל החלטה שתאפשר לה לנצל את האפשרות החיובית שבפניה. ואולם, הזדמנות זו עלולה להתפוגג, אלא אם תמונף לאלתר, ולהותיר את ישראל במגמת דעיכה, תוך כרסום דרסטי בנכסיותה למדינות המערב בכלל ולארצות הברית בפרט, וכן למדינות הערביות הפרגמטיות.

המלחמה נגד חמאס מזמנת לישראל הזדמנות אסטרטגית היסטורית הנובעת מהגיבוי הבינלאומי חסר תקדים שזוכות לו מטרותיה המוצהרות של המערכה: שחרור החטופים המוחזקים ברצועת עזה ומיטוט שלטון חמאס באזור. גיבוי זה מצמצם (לעת עתה) את מחירה הפוטנציאלי של המלחמה שכן הוא בא לידי ביטוי בנכונות להעניק לישראל חופש פעולה מבצעי, בסיוע בבניין כוח צבאי, ובהגנה דיפלומטית-מדינית. משמעותו של גיבוי נרחב זה מארצות הברית ומדינות מערביות נוספות, שאליו נוספת נכונות של מדינות ערב פרגמטיות לתמוך במהלכים מדיניים משלימים, הוא הזדמנות אסטרטגית ייחודית לישראל.

יתר על כן, מסתמנת נכונות לכוון קואליציה נגד חמאס, שתכלול התייצבות צבאית לבלימת הציר האיראני ואף נכונות להפעיל נגדו כוח - הגנה אזורית מפני טילים וכלי טייס בלתי-מאוישים, תקיפות שלוחים המשתתפים במלחמה וחותרים ללבות זירות נוספות כדי למנוע מישראל להתמקד בהכרעת חמאס.

ואכן, התייצבות המנהיגות של מדינות מובילות במערב לצד ישראל אינה מוגבלת למשך המלחמה בלבד והיא צפויה להימשך במסגרת המערכה המתמשכת הצפויה למיטוט שלטון חמאס ברצועה, למניעת התאוששותו ולכינון משטר חדש ויציב ברצועה. בנוסף, לקואליציה מערבית בהשתתפות מדינות ערב מיועד תפקיד חיוני בכינון משטר ביטחוני משופר בדרום לבנון, שירחיק את חזבאללה מקו יישובי הצפון (החלטת מועצת הביטחון 1701, מעודכנת), וכן בהתמודדות עם המערכה המשפטית הבינלאומית המתנהלת נגד ישראל בהאג. לקואליציה זו גם פוטנציאל לסייע לישראל לחזור לאיתנות ולעוצמה חברתית, צבאית וכלכלית "ביום שאחרי".

ההתלכדות עם מדינות המערב תקדם את הבנתן לגבי השלכות מהלכיה השלייליים ומערערי היציבות של איראן ופוטנציאל היקף הנזק האזורי והעולמי שיגרם אם איראן תשיג יכולת גרעין צבאית. מכאן הצורך להציב מולה חזית בינלאומית ואזורית חזקה ומגובשת, שתפעל לעצירת פרויקט הגרעין ולנטרל את פעולותיה ואלה של שלוחיה במרחב.

כדי שהזדמנות זו תתממש ולא תהפוך לחזון בלתי ניתן להשגה, על ישראל מוטלת חובת ההוכחה בשני תחומים: האחד – הצבאי, כלומר יכולתה של ישראל למוטט את שלטון חמאס ברצועת עזה ולהכריע את הזרוע הצבאית שלו, תוך עמידה בכללי המשפט הבינלאומיים (צמצום הפגיעה בבלתי-מעורבים ומתן אפשרות להגיש סיוע הומניטרי לאוכלוסיית עזה). והשני מדיני, קרי נכונות אמת להתקדם לקראת הסדר מדיני בזירת הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שנחשפה שוב כפצע כואב ופתוח.

בישיבת וועדת חוץ וביטחון של הכנסת, שנערכה ב-20 באוקטובר, הציג שר הביטחון יואב גלנט את יעדי המערכה, ובראשם חיסול חמאס והשמדת יכולותיו הצבאיות והשלטוניות. יעדים נוספים הם הסרת אחריות מוחלטת של ישראל מרצועת עזה ועליה, ויצירת משטר ביטחוני חדש באזור. שר הביטחון פירט: "זו מערכה של שלושה שלבים סדורים, אנו נמצאים בשלב הראשון, שבו מתקיימת מערכה צבאית, באש ובהמשך בתמרון, שתכליתם השמדת פעילים ופגיעה בתשתיות לשם מיטוט והשמדת חמאס. השלב השני יהיה שלב ביניים של המשך הלחימה בעצימות נמוכה יותר וחיסול כיסי התנגדות. השלב השלישי יהיה, ויצירת מציאות ביטחונית חדשה לאזרחי ישראל ותושבי העוטף." מכאן עולה כי התמיכה הבינלאומית והאזורית בישראל מהווה תנאי חיוני לעמידה במטרות המערכה, גם בשל הערכה כי היא צפויה להימשך חודשים רבים והצלחתה תימדד בשלב השלישי - יצירת משטר חדש ברצועת עזה, תוך הסרת האחריות מישראל על החיים ברצועה. לכך תידרש לא רק תמיכה בינלאומית ואזורית, אלא מעורבות ואף השתלבות בינלאומית פעילה בכינון משטר חדש ברצועה ובשיקומה.

אסון ה-7 באוקטובר 2023 מהווה אתגר אסטרטגי גם במובן השלכותיו הנלוות והמאחרות, שעם כולן ישראל תתקשה להתמודד לבדה: (1) סיכון גובר למלחמה רב-זירתית, בעוד ישראל מותשת ממערכה מתמשכת בעזה ומתקשה לחזור לתפקוד רגיל; (2) צרכי בניין הכוח, אבטחת יישובי הספר והשלמת המלאים הצבאיים; (3) שיקום מעמדה של ישראל כמעצמה אזורית; (4) מינוף מחדש של הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית במסגרת המאמץ לכונן ארכיטקטורה אזורית שתכלול גם את המערכת הפלסטינית; (5) חופש פעולה צבאי-מבצעי, לשימור ההישג מול חמאס; (6) ניצחון מעשי ורעיוני על ציר ההתנגדות, מאיראן דרך חזבאללה עד חמאס; (7) איתנות כלכלית – קושי לאושש את המשק הישראלי ולהביא את נתוני הצמיחה לממדים שנרשמו לפני המלחמה ואף למעלה מזה; (8) חוסן חברתי: הסולידריות שניכרת כעת בחברה הישראלית אינה בסיסית אלא מצבית (המתרחקות החריפה והשסעים בחברה הישראלית לא התפוגגו) ויידרשו שיקום החברה והאמון הציבורי בצה"ל, בהנהגת המדינה ובעתידה.

על מנת שיקל על ישראל להתגבר על אתגרים מורכבים אלה, כל אחד לחוד ועל אחת כמה וכמה על כולם יחדיו, חיוני שתעמוד לצידה קואליציה מערבית ואזורית בהובלתה של ארצות הברית. המדינות החברות בקואליציה הבינלאומית-אזורית הפוטנציאלית מציגות לישראל מספר דרישות ותנאים: בראש ובראשונה, ישראל נדרשת לגלות נכונות לקדם שיח והסדר מדיני עם הפלסטינים לאחר המלחמה; בנוסף, ישראל נתבעת להקפיד על כללי המשפט הבינלאומי בלחימה, למנוע קריסה הומניטרית ברצועת עזה ולפעול לבלימת סיכוני הסלמה אזוריים. התניות אלה משקפות את הלחצים הפוליטיים המופעלים על הנהגות אלה בזירות הפנים ואת הציפיות מישראל, כחלק מהמחנה הדמוקרטי הגלובלי המתייב בעת הנוכחית נגד רוסיה וסין. נשיא ארצות הברית ומנהיגים נוספים במערב, הדגישו בפומבי את נושא המעטפת המדינית. עבורם, המעשה המדיני גובר בחשיבותו על המעשה הצבאי או לפחות חייב להשתלב עמו כדי לפתור משברים אזוריים. לקראת שנת הבחירות לנשיאות בארצות הברית, חיוני לנשיא ביידן לשמר את המומנטום לעיצוב ארכיטקטורה אזורית מתונה במזרח התיכון, בשעה שהמלחמה מאתגרת מבית את המשטרים הערבים המתונים.

בעוד חלק ניכר מהסוגיות הקשורות בדרישות זכות להיענות חיונית עקרונית מצד ישראל, בכל הנוגע לדרישה לקדם הסדר מדיני בזירה הפלסטינית מתקשה ממשלת ישראל להפגין נכונות. הדרישה לפעול להשבת הרשות הפלסטינית לשליטה ברצועת עזה אף מעוררת התנגדות נחרצת. ואולם, נושא התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני הוא נקודה ארכימדית לגיבוש הקואליציה. ולכן, לא זו בלבד שבלי אימוץ גישה חיונית לגבי התהליך המדיני תתקשה ישראל להשיג את מטרות המלחמה, אלא היא אף עלולה להחמיץ הזדמנות אסטרטגית היסטורית לשקם את עצמה ואת מעמדה, ולעצב מחדש את פני המזרח התיכון כשהיא מהווה בו חוליה מרכזית ובעלת השפעה.

כדי לחלץ את מדינת ישראל מהמצוקה, ייטב אם ממשלת ישראל תגלה אחריות היסטורית וראייה מפוכחת את הסביבה האסטרטגית, ותעלה שתי יוזמות:

א. כינון וועידה אזורית (בריאד או בקהיר) בחסות ארצות הברית ובתמיכת מדינות מערביות, שלצד התנעת משא ומתן מדיני להסדר בסכסוך הישראלי-פלסטיני (אין לדעת כיצד יסתיים) תעסוק מיידית בפירוז ובכינון מנגנון ניהולי ברצועת עזה, בהרחבת הנורמליזציה ובנקיטת צעדים לבלימת הציר האיראני.

ב. שילוב הדרגתי של הרשות הפלסטינית ברצועת עזה. תחילה יש לשלב מנגנונים אזרחיים של הרשות (הוועדה האזרחית) בניהול פונקציונלי של צרכי האוכלוסייה האזרחית ברצועה, לאור הוואקום שיווצר עקב מיטוט שלטון חמאס. בשלב השני, הרשות תידרש להציג רפורמות שביכולתה לממש, במסגרת מאמץ להציג לקואליציה בהובלת ארצות הברית את כוונתה ויכולתה לשלוט ולייצב את הרצועה; בד בבד, המתאם הביטחוני האמריקאי, יחד עם מצרים, יעסוק בהקמת יחידות משטרה וביטחון פנים שישליטו חוק וסדר ברצועה.

תפקיד חשוב של הקואליציה המערבית-אזורית יהיה מניעת צמיחה מחודשת של חמאס והענקת חסות לכינון שלטון יציב ברצועה, וכן החלשת הציר האיראני. כישלון להשתלב כציר מרכזי בקואליציה מסתמנת זו - עוד בזמן המלחמה - יקשה על ישראל להשיג את מטרות הלחימה וגם להתאושש ולבצר את מעמדה בהמשך. מנגד, מימוש ההזדמנות לכוון ציר זה יבצר את מעמדה הבינלאומי והאזורי של ישראל, יאפשר להרחיב ולהעמיק את תהליך הנורמליזציה, יחזק את היחסים המיוחדים בין ישראל לארצות הברית וגם את החוסן הלאומי ואת אמון הציבור במוסדות השלטון.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט